

Розділ 7. Аграрне, екологічне та земельне

право

У.В. АНТОНЮК, В.Д. БАСАЙ. ЗНАЧЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ГАЛУЗІ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Проаналізовано значення і особливості застосування порівняльних досліджень у галузі охорони навколишнього природного середовища з огляду на адаптацію екологічного законодавства України до європейських стандартів.

Ключові слова: охорона довкілля, екологічне законодавство, адаптація, порівняльне правознавство.

Проанализировано значение и особенности применения сравнительных исследований в отрасли охраны окружающей естественной среды, учитывая адаптацию экологического законодательства Украины к европейским стандартам.

Ключевые слова: охрана природы, экологическое законодательство, адаптация, сравнительное правоведение.

In the article a value and features of application of comparative researches is analysed in industry of guard of natural environment, taking into account adaptation of ecological legislation of Ukraine to the European standards.

Key words: conservancy, ecological legislation, adaptation, comparative jurisprudence.

Для того, щоб виявити і зрозуміти особливості того чи іншого явища, необхідно співставити чи протиставити його іншим явищам. У даному контексті, у міру розгортання глобалізаційних процесів, зростає вага і значення порівняльних досліджень, якщо не у всіх, то у переважній більшості сфер суспільної діяльності. Не є винятком з цього правила і наука, зокрема юридична. Слід відмітити, що останнім часом в Україні зріс інтерес науковців-юристів до питання порівняльних правових досліджень. Яскравим підтвердженням цьому є наукові розробки Л. Голяка, А. Мацко і О. Тюріно¹, А. Дмитрієва, А. Шепеля і В. Денисова², О. Лисенка³, А. Саїдова⁴, О. Скакун⁵, Ю. Тихомирова⁶, О. Харитонової і Є. Харитонова⁷, О. Кресіна⁸ та інших. При цьому слід зазначити багатогранний та різноманітний характер порівняльних правових досліджень з огляду на ту чи іншу галузь права. Тому метою даної наукової роботи є аналіз особливостей та значення здійснення порівняльних досліджень саме у галузі екологічного права у контексті євроінтеграційних процесів.

Актуальність даного дослідження насамперед зумовлена тією роллю, яку відіграє екологічне право для врегулювання та вирішення екологічних проблем національного, регіонального та всесвітнього масштабів, оскільки екологічні проблеми у сучасний період не завжди можуть бути забезпечені тільки національними заходами, адже, те, що відбувається в одній державі, може впливати чи

© АНТОНЮК Уляна Василівна – кандидат юридичних наук, старший викладач Навчально-консультативного центру у м. Івано-Франківську Одеської національної юридичної академії

© БАСАЙ Віктор Давидович – доктор юридичних наук, професор, директор Навчально-консультативного центру у м. Івано-Франківську Одеської національної юридичної академії

впливає на екологічну ситуацію в іншій державі. Транскордонний характер має забруднення води і атмосферного повітря. Крім того, екологічні проблеми набувають таких масштабів, що їх неможливо розв'язати лише завдяки зусиллям і засобам однієї держави. Глобального характеру набули проблеми руйнування озонового шару, зміни клімату, опустелення, вирубки тропічних лісів, збереження біологічного різноманіття та природної спадщини людства. До цієї ж групи належать і проблеми використання та охорони мігруючих видів тварин, риб, птахів.

По-друге, це інтеграційні та адаптаційні законодавчі процеси, які відбуваються в Україні. При цьому порівняльні дослідження мають як позитивні, так і негативні моменти. Значення порівняльних досліджень полягає в тому, що держави, які будуть йти шляхом формування замкнених правових систем, ігноруючи запозичення іноземного державно-правового досвіду, перебуватимуть, певною мірою, на шляху «деградації», оскільки будуть позбавлені можливості правового розвитку та адаптації в сучасних умовах. Як зазначають окремі дослідники, «в умовах «глобального світу» державно-правовий ізоляціонізм неминуче призведе до формування режиму-ізгоя, схильного до стагнації, до опору змінам, а приклади існуючих режимів-ізгоїв (Лівія, Ірак) зовсім не надихають на те, щоб йти шляхом їх державно-правового розвитку⁹. Крім того, порівняльне правознавство слугує: 1) тлумаченню права; 2) уніфікації чи розмежуванню його норм; 3) встановленню загально визнаних правових принципів; 4) вирішенню питання прийняття чи неприйняття зворотного відсилання чи відсилання до законодавства третьої держави в разі застосування колізійної норми; 5) оцінці співвідносності правових норм та інститутів; 6) виявленню позитивного та негативного правотворчого та правозастосовчого досвіду, зокрема, неефективності норм права; 7) використанню застереження про публічний порядок; 8) передбаченню можливого рішення з спірного питання й уникненню помилкового рішення; 9) перспективному плануванню законодавчої діяльності; 10) зміні національного законодавства¹⁰.

Водночас порівняльні дослідження можуть спровокувати чи дати підстави для «сліпого копіювання», запозичення правових норм інших правових систем, які не матимуть відповідних важелів впливу і застосування у практичній діяльності. Безумовно, врахування позитивного зарубіжного правового досвіду розвинутих європейських країн є кроком вперед для України, але запозичуючи норми чи стандарти іноземних держав також слід, на наш погляд, у обов'язковому порядку, враховувати і економічні, соціальні, культурні, національні, екологічні умови функціонування того чи іншого суспільства, а також особливості формування та розвитку національного законодавства, яке підлягає адаптації.

Тому в даному контексті, роблячи акцент саме на порівняльних екологічних дослідженнях, з огляду на євроінтеграційні процеси, слід брати до уваги: якісний та кількісний стан навколишнього природного середовища в Україні і відповідно, державах Європейського Союзу, наслідки надзвичайних екологічних ситуацій, зокрема аварію на ЧАЕС в Україні, яка, безумовно, вплинула і на стан навколишнього середовища, і життєдіяльність суспільства та отримала закріплення у національному законодавстві. Так, у відповідності до Основних напрямків державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки від 05 березня 1998 року № 188/98-ВР¹¹ до основних пріоритетів охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів належать: гарантування екологічної безпеки ядерних об'єктів і радіаційного захисту населення та довкілля і зведення до мінімуму шкідливого впливу наслідків аварії на Чорнобильській АЕС; взаємозв'язок і

пріоритетність екологічних чи економічних інтересів в Україні та Європейському Союзі; особливості економічного, соціального, культурного, правового розвитку в Україні та Європейському Союзі; рівень екологічного та правового виховання, культури і освіти в Україні та Європейському Союзі.

Отже, відповідно до Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, яка ратифікована Законом України № 237/94-ВР від 10 листопада 1994 року¹² і Закону України № 1629-IV від 18 березня 2004 року «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу»¹³. Україна взяла курс на адаптацію чинного національного законодавства до європейських вимог і стандартів. І на першому етапі виконання Програми одними з пріоритетних сфер, в яких повинна здійснюватись адаптація законодавства України, є такі галузі, як *життя людей, тварин і рослин та довкілля*. Тому у даному сенсі неабиякого значення набувають порівняльні екологічні дослідження на предмет виявлення та аналізу спільних і відмінних рис еколого-правового регулювання відносин щодо охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки за українським законодавством та законодавством Європейського Союзу. Обсяг законодавства, яке необхідно адаптувати Україні, як зазначає Ю. С. Шемшученко, – це близько 70 директив, та 21 регламент, з них 36 директив та 11 регламентів – стосуються чи пов'язані з сферою навколишнього природного середовища щодо екологічної якості продукції, її маркування, етикетуванням, при цьому недостатньо лише теоретично прийняти нормативні акти з тих чи інших питань, також важливо і те, щоб вони діяли і ефективно застосовувалися на практиці¹⁴.

Екологічні правовідносини за своєю природою є різноманітними і багатограничними. Тому позитивним моментом даних нормативних актів є те, що у них окреслено коло питань, які є предметом співробітництва та вимагають і потребують адаптації. Так, відповідно до ст. 63 згаданої вище Угоди співробітництво здійснюється з метою боротьби з погіршенням стану навколишнього середовища і, зокрема, охоплює такі питання, як: ефективний моніторинг рівнів забруднення та оцінка стану навколишнього середовища; система інформації про стан навколишнього середовища; боротьба з локальним, регіональним та транскордонним забрудненням атмосферного повітря та води; відновлення природного стану навколишнього середовища; стале, ефективне та екологічно безпечне виробництво та використання енергії; безпека промислових підприємств; класифікація та безпечне використання хімічних речовин; якість води; зменшення обсягів, утилізація і безпечне знищення відходів, а також виконання положень Базельської конвенції; вплив, який здійснює на навколишнє середовище сільське господарство, ерозія ґрунтів та хімічне забруднення; захист лісів; збереження біологічної різноманітності, територій, що охороняються, а також раціональне використання біологічних ресурсів та управління ними; планування землекористування, включаючи будівництво та міське планування; застосування економічних та фінансових важелів; глобальні кліматичні зміни; екологічна освіта та виховання; виконання Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті, яка була підписана в місті Еспоо.

Крім того, у частині третій ст. 63 цитованої вище Угоди про співробітництво визначені шляхи здійснення адаптаційних процесів у сфері охорони навколишнього середовища, а саме: планування заходів по подоланню наслідків катастроф та інших надзвичайних ситуацій; обмін інформацією та експертами, включаючи

інформацію та експертів, що мають відношення до передачі чистих технологій та безпечного і екологічно раціонального використання біотехнологій; проведення спільної дослідницької діяльності; удосконалення законодавства в напрямку стандартів Співтовариства; співробітництво на регіональному (в тому числі, в рамках Європейського агентства по навколишньому середовищу) та на міжнародному рівнях; розробка стратегії, зокрема стосовно глобальних та кліматичних проблем, а також з метою досягнення сталого розвитку; дослідження впливу на навколишнє середовище.

Визначені у ст. 63 зазначеної Угоди основні напрями та заходи виступають своєрідним орієнтиром, який визначає траєкторію руху порівняльних досліджень у галузі охорони довкілля за законодавством України та європейськими нормами і стандартами.

Отже, на законодавчому рівні між Україною і Європейським Союзом окреслено основні напрями перспективних порівняльних екологічних досліджень у сфері охорони навколишнього середовища, що безумовно є прагматичним та позитивним моментом, оскільки саме завдяки їм відбувається розвиток галузі права, удосконалення національного законодавства та приведення його у відповідність до міжнародних і європейських стандартів. При цьому основні труднощі і складності полягають не стільки у проведенні чи результатах порівняльних досліджень, а у здійсненні, на їх основі і аналізі, подальших адаптаційних та імплементаційних процесах. Але, незважаючи на всі «за» і «проти» щодо порівняльних досліджень у галузі екологічного права, вони залишаються актуальними і перспективними з огляду на характер, природу і масштаби та наслідки екологічних проблем. Тому, як зазначає М.М. Марченко, важливою особливістю порівняльного правознавства є те, що воно має не стільки внутрішньонаціональний, як міжнаціональний характер, і зорієнтоване на вивчення не стільки внутрішньосистемних (всередині кожної національної правової системи) проблем, скільки на аналіз міжнаціональних проблем¹⁵.

1. *Голяк Л.В.* Порівняльне правознавство: Курс лекцій / Л.В. Голяк, А.С. Мацько, О.В. Тюріна. – К.: МАУП, 2004. – 200 с. 2. *Дмитрієв А.І. Шепель А.О.* Порівняльне правознавство: навч. посіб. / [відп. ред. В.Н. Денисов]. – К.: Юстиніан, 2003. – 184 с. 3. *Лисенко О.* Порівняльне правознавство як наука та його місце в системі юридичних наук: автореф. дис. канд. юрид. наук спец. 12.00.01 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2001. – 19 с. 4. *Саидов А.* Сравнительное правоведение и законотворчество: Открытая лекция. – К.; Симферополь: Институт государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины, 2007. – Серия научно-методических изданий «Академия сравнительного правоведения». – Вып. 2. – 32 с. 5. *Скаун Ю.* Правова система: держави, суспільства, регіону, світу? (Щодо базових категорій порівняльного правознавства): Відкрита лекція. – К.; Симферополь: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. – Серия науково-методичних видань «Академія порівняльного правознавства». – Вып. 12. – 32 с. 6. *Тихомиров Ю. А.* Курс сравнительного правоведения. – М., 1996. 7. *Харитонов О., Харитонов С.* Порівняльне право Європи: посіб. – Х., 2002. 8. Порівняльне правознавство у системі юридичних наук: проблеми методології: Монографія / Кресін О.В. (кер. авт. кол.), Луць Л.А., Мережко О.О., Лисенко О.М., Савчук С.В., Баганов О.В., Бігун В.С., Слободян Н.М. / За ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2006. – 256 с. – Серия «Енциклопедія порівняльного правознавства». – Вып. 3. 9. *Княгин В.Н.* Рецепция зарубежного права как способ модернизации российской правовой системы // Правовая реформа и зарубежный опыт: сб. науч. ст. – Красноярский гос. ун-т, 2000. – С. 7. 10.

Львова О.Л. Значення порівняльного правознавства для дослідження національної правової системи // Міжнародний науковий журнал «Порівняльно-правові дослідження». – 2007. – № 1-2. – С. 79. **11.** Основні напрямки державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 року № 188/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 13. – Ст. 241. **12.** Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: закон України від 10 листопада 1994 року № 237/94-ВР [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – www.rada.gov.ua. **13.** Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: закон України від 21 листопада 2002 року № 228-IV // Урядовий кур'єр: Орієнтир. – 2002. – 18 грудня. – № 236. **14.** Екологічне право України. Академічний курс: Підруч. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: ТОВ вид-во «Юридична думка», 2005. – С. 834. **15.** Марченко М. Н. Сравнительное правоведение. Общая часть. – М.: Зерцало, 2001. – С. 81.